

”KUKA NY EI MARJOISTA TYKKÄIS”
**Pirkanmaalaispihojen marjapensaita -
koristekäytön lisääminen ja hyvinvointi**

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Hämeen ammattikorkeakoulu, puutarhatalouden koulutusohjelma

Kevät 2018

Marjo Rainti

Koulutus Puutarhatalous
Kampus Lepaa

Tekijä	Marjo Rainti	Vuosi 2018
Työn nimi	”Kuka ny ei marjoista tykkäis”	
Työn ohjaaja	Kirsi Mäkinen	

TIIVISTELMÄ

Tulevaisuuden puutarhassa tärkeää on pienikin määrä itse tuotettua ruokaa, terveellistä ja elämyksellistä. Puutarha on monimuotoinen, monikäyttöinen tila, jossa vuorottelevat rakennetut alueet luonnonmukaisten alueiden kanssa. Puutarhassa viihtyvät ihmisten lisäksi muutkin lajit ja vaikka tilaa olisi vähän, hyvällä suunnittelulla se tarjoaa kaikille aisteille miellyttäviä elämyksiä.

Työn tavoitteena on perehtyä mahdollisuuksiin lisätä marjakasvien käyttöä kotipuutarhoissa koristekasvien kanssa ja sijasta. Pohtia, onko niiden käyttöä tarpeen lisätä, miksi ja miten, millaisia arvoja ja asenteita, esteitä ja mahdollisuuksia käytölle on.

Työhön on haastateltu pirkanmaalaisia puutarhakaupan asiakkaita, puutarhakauppiasta, pihasuunnittelijoita, pihan omistajia, rivitaloyhtiön osakkaita ja puutarha-alan liiton edustajaa. Haastattelu antaa suuntaa tämän hetken pirkanmaalaisesta kotipuutarhailmapiiristä suhteessa globaaliin, monimuotoisempaan puutarhatrendiin.

Toiminnallisen lopputyön haastatteluosuudessa käy ilmi, että koriste- ja hyötykasvit pidetään usein erillään kotipihoissa. Nuorissa perheissä näkyy kuitenkin innostusta vaihtaa koristekasveja marjakasveihin.

Työssä pohditaan myös puutarhan ja marjakasvien vaikutusta hyvinvointiin ja käydään läpi joitain helppoja, lähes joka pihan hyötypensaita ja niiden sopivuutta myös koristetarkoituksiin. Japaninruusukvittenistä, mustaherukasta, marja-aroniasta, tyrnistä ja makeasinikuusamasta on tar Kempaa selvitystä.

Avainsanat Monikäyttökasvit, hyvinvointi, kotipuutarha, marjapensas, pirkanmaalainen

Sivut

35 sivua

Name of degree programme Horticulture
Campus Lepaa

Author	Marjo Rainti	Year 2018
Subject	"Who doesn't like berries"	
Supervisor	Kirsi Mäkinen	

ABSTRACT

In the future's home garden even a small amount of food produced on one's own is important, healthy and memorable. A garden is a multiform, multiple use space, where built environment meets the natural environment. In addition to people a garden is an enjoyable place for other species as well. Even in a small garden there is something enjoyable for every sense.

The aim of this work was to study the possibilities to increase berry plant use with and instead of ornamental plants. Is it necessary to increase the use in home gardens, why and how, what kind of values and attitudes, obstacles and possibilities are there?

In this work people from Pirkanmaa region were interviewed. They are customers and garden retailer, garden designers, garden owners, shareholders of terrace house company and representative from an organisation in the field. The interview tells about home gardeners' atmosphere and attitudes in Pirkanmaa regarding a global multiform garden trend.

In this study quite a traditional view of a garden is prevailing. The division between ornamental plants and useful plants is strong. However, some young families are interested in changing some ornamental plants to berry plants.

The work includes also benefits of a garden and berry plants to one's well being and ideas of some easy, useful shrubs and their utility as ornamental plants as well.

Keywords Multi-purpose plants, well-being, home garden, berry bush, Pirkanmaa region

Pages 35 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TAUSTA.....	2
2.1	Puutarha.....	2
2.2	Maa	4
2.3	Suunnittelu.....	5
2.4	Marja	6
2.5	Helppohoitoisia satoa tuottavia pensaita kotipuutarhaan.....	7
2.5.1	Japaninruusukvitteni <i>Chaenomeles japonica</i>	7
2.5.2	Mustaherukka <i>Ribes nigrum</i>	9
2.5.3	Marja-aronia <i>Aronia</i>	13
2.5.4	Tyrni <i>Hippophae rhamnoides</i>	13
2.5.5	Muita marja- ja hyötypensaita	15
2.6	Pölytys	16
3	AINEISTO JA MENETELMÄT	16
3.1	Haastattelun teemat	17
4	TULOKSIA.....	17
4.1	Yleistietoa vastaajista	17
4.2	Haastattelun satoa	20
4.3	Asiakkaiden ajatuksia kasveista.....	21
4.4	Ammattilaisten ajatuksia.....	22
4.5	Rivitaloyhtiöstä ajatuksia	23
5	SUOSITUKSIA SYÖTÄVIEN PUUVARTISTEN KASVIEN LISÄÄMISEEN KOTIPUUTARHOISSA	23
5.1	Japaninruusukvitteni	24
5.2	Mustaherukka	27
5.3	Marja-aronia.....	28
5.4	Tyrni	29
5.5	Makeasinikuusama.....	30
5.6	Helposti lisää makuja uusilla istutuksilla	31
6	LOPPUPÄÄTELMIÄ.....	34
	LÄHTEET	35

1 JOHDANTO

”Ihminen luo käsitystä itsestään, ylläpitää minuuttaan ja rakentaa identiteettiään ympäristön avulla.” (Rappe 2017)

Luonnollisuus, luonnonläheisyys ja hiljentyminen ovat terveyttä ja hyvinvointia edustavia megatrendejä. Luonnosta vieraantuminen nähdään yleisen pahoinvoinnin syynä. (Rappe 2017.) Kasvavissa kaupungeissa viherreät alueet merkitsevät yhä enemmän ja niiltä halutaan muutakin kuin kaunista ulkonäköä. Yhteisölliset hyötypuistot ja –puutarhat kasvattavat suosiotaan ja eliniän pidetessä terveellinen puutarhatyö ja tuore sato ovat etuoikeus. Yhteisöllinen puutarhatyö saattaa olla oiva apu eriarvoistuvaan maailmaan, se helpottaa myös puristavaan ekologiseen kenkään.

Monimuotoiset ja monipuoliset viheralueet sopivat elinympäristöksi myös monelle muulle lajille. Erityisesti tiheästi rakennetulla seudulla pihat ja puistot ovat monelle lajille ainoita elinympäristöjä, vaikkakin hyvin rajattuja ja keinotekoisia. Myös maaseudulla puutarhat ovat usein monimuotoisempia ympäristöjä kuin monokulttuuripellot.

Työn tavoitteena on selvittää, voitaisiinko kotipihoissa viljellä myös satoa tuottavia pensaita koristepensaiden tilalla tai lisäksi. Työn tarkoituksena on tarkastella joitain Suomessa, erityisesti Pirkanmaalla (kasvuvyöhyke III), menestyviä kotipuutarhan marjakasveja, lajikkeita ja eri käyttötapoja, joilla olisi potentiaalia suurempaan suosioon. Lisäksi selvitetään kasvien sopivuutta tehtävään sekä haastatteluilla kuluttajien ajatuksia ja asenteita. Pohditaan, voisiko esimerkiksi marjapensailla korvata koristepensaidan tai lisätä muuten pihan monipuolisuutta. Tutkitaan ja pohditaan hyötypensaiden käytön lisäämisen esteitä ja mahdollisuuksia sekä mietitään puutarhan merkitystä ihmiselle ja hänen hyvinvoinnilleen sekä ympäristölle.

Tuloksia voidaan käyttää monipuolisemman pihasuunnittelun apuna ja marjakasvien myynnin lisäämiseen. Asiakkaat oppivat ja keksivät käyttää hyötykasveja monipuolisemmin, esimerkiksi herukkaa raja-aitana. Piha-alueiden monipuolisuus ja monimuotoisuus lisääntyvät ja ihmiset syövät terveellisemmin, ekologisemmin ja edullisemmin. ”Hyvät tavat” siirtyvät myös uusille sukupolville: Lapset oppivat syömään voimakkaampiakin makuja suoraan pensaasta, jolloin syntyy uudenlainen luontosuhde ja käsitys ympäristön ”hyvyydestä”.

Pihojen pienentyessä ja itse lähellä kasvatetun terveellisen ruoan suosion lisääntyessä aiheen käsittelylle on perusteita. Ajatuksena ei ole yrittää hylätä koristekasveja, vaan lisätä peruspihan hyötykasvien määrää ja valikoimaa sekä käyttötapoja mahdollisuuksien mukaan.

Aihe valikoitui työskennellessäni harjoittelupaikassani Pinsiön Taimistolla ja huomattessani, miten kapea-alaisesti osa asiakkaista valitsi kasveja pihansa. Marja- ja hedelmäkasvit sopivat monenlaiseen käyttöön ja koriste-
tearvon lisäksi saadaan samalla terveellistä, ekologista lähiruokaa pienes-
täkin pihasta.

Tutkimuskysymyksiä: Miksi hyötykasveja kannattaisi puutarhoissa viljellä?
Mitä hyötykasveja puutarhoissa voitaisiin viljellä? Miksi hyötykasveja käy-
tetään vähän koristetarkoituksessa?

Miksi puutarhakasvien pitäisi olla syötäviä? Nuoren naisen
kysymys ja/tai mielipide haastattelussani.

2 TAUSTA

2.1 Puutarha

”Kävin juuri puutarhassa. Kaikki on hyvin. Etenkin tomaatit. En ole voinut
kuvailla että ne niin lyhyessä ajassa paksustuivat...” Jean Sibelius kirjees-
sään Aino Sibeliukselle vuonna 1906.(Donner 2006, 52).

Puutarhaan liitetään usein positiivisia miellelyhtymiä. Puutarhan katso-
taan tuottavan runsain mitoin hyvää sekä henkisesti että fyysisesti ja ter-
veellisinä tuotteina. Erja Rabben mukaan uskomus luonto- ja puutar-
haympäristön parantavuudesta ikivanha. Se ilmenee useissa eri kulttuu-
reissa ja uskonnoissa: juutalaisuudessa, kristinuskossa ja islamilaisuudes-
sa puutarha on paratiisin symboli. Luonnosta ja puutarhasta saadaan kas-
viperäiset lääkkeet ja terveellinen ravinto. Tutkimusten mukaan luonto
vaikuttaa hyvinvointiin epäsuorasti: luonnonympäristö lievittää stressiä ja
henkistä uupumusta sekä parantaa mielialaa. Luonto innostaa liikku-
maan, edistää sosiaalista vuorovaikutusta, sitouttaa ympäristöön ja vä-
hentää rikollisuutta. Se tukee lasten kasvua ja kehitystä ja vahvistaa im-
muunijärjestelmää. (Rappe 2017)

Psyykkiselle hyvinvoinnille luontoympäristöt ovat erityisen tärkeitä. Erja
Rappen (2017) mukaan Korpela (2003) korostaa luontoympäristön vaiku-
tusta tunteiden säätelyssä. Pääsääntöisesti mielipaikat sijaitsevat luon-
nossa ja niihin hakeudutaan rauhoittumaan ja virkistäytymään varsinkin
kuormittavissa elämäntilanteissa. Rappe toteaa, että Ulrich (1992) havait-
si luonnolle altistumisen vähentävän vihan ja pelon tunteita sekä aggres-
siivisuutta. Luonnossa tunnetaan enemmän myönteisiä tuntemuksia.

Stressiä koetaan, kun ulkoiset vaatimukset ylittävät yksilön selviytymiskyvyn. Erja Rappen mukaan tutkijapariskunta Kaplan (1989) havaitsi, että mitä pitää miellyttävänä ympäristönä, on osittain yksilöllistä, mutta on olemassa tiettyjä piirteitä, joita suurin osa pitää miellyttävinä. Miellyttävässä maisemassa on selkeä järjestys ja sitä on helppo ”lukea”, mutta se on myös monimuotoinen ja hieman salaperäinen.

Kuva 1 Elvyttävä ympäristö

Miellyttävässä ympäristössä ihminen elpyy, stressi lievittyy ja tarkkaavaisuus tehostuu sekä tunnetilat muuttuvat myönteisemmiksi. Maisema, joka tuntui esi-isistämme turvalliselta, tuntuu siltä myös meistä. Suuret, puuttomat, asfaltoidut tai betonikivetyt sisääntulot eivät suojaa selustamme tai herätä uteliaisuuttamme. (Rappe 2017.)

Puutarhanhoito on harrastuksena suosittua. Nykyään siitä saatava sato ei rikkaissa maissa ole välttämättömyys, mutta ilo onnistumisesta ei ole vähentynyt. Työskentely ulkoilmassa maan ja kasvien parissa on monille virkistävää ja saatava sato parasta maailmassa (Rappe, Linden & Koivunen 2003, 141).

2.2 Maa

”Rumuus jossain uhkaa kauneutta kaikkialla” (Saito 2017, 122).

Puutarhaviljelyllä voisi olla suuri merkitys ympäristöongelmien ja osaltaan myös köyhyysongelmien ratkaisemisessa. Kehittyvissä maissa oma puutarhatilkku voisi taata minimiruoansaannin. Kehittyneissä maissa se ehkä monipuolistaisi ruokavaliota, sitouttaisi ympäristöön ja lisäisi tietoisuutta ruoan ja ympäristön suhteesta. Monipuolinen, puutarhamainen viljely olisi maan viljavuuden ja eroosion ehkäisemisen kannalta parempi kuin monokulttuuriviljely.

Sadonkorjuun aikakausi -kirjassa todetaan yksipuolisen maanviljelyn hävittävän maan fytomassaa ja lisäävän eroosiota, jolloin maan kyky tuottaa satoa vähenee jatkuvasti. Fytomassan väheneminen vähentää myös hiilen sitoutumista, jolloin se on lisäämässä kasvihuoneilmiön vaikutusta. Kirjassa suositellaan pitkää viljelykiertoa, joka sisältää palkokasveja ja maanpeitekasveja sekä monilajista viljelyä. Myös orgaanisen aineksen (eläinten ja ihmisten lanta sekä komposti ja viljelyjäte) tehokas kierrättäminen on korvaamaton palvelu viljelyekosysteemeille ravinteiden kierrättämisen, kosteuden säilyttämisen ja eroosion ehkäisyn kannalta. (Smil 2013, 178–240, 259–296)

Ammattiviljelmilläkin suuret trendit kannattaisi ottaa huomioon. Ammattiviljelyyn suositellaan uusia ja uusvanhoja lajeja (Kangas, Soini, Vilander & Vuori 2016). Esimerkiksi monipuolisempaa tarjontaa salaateiksi toivotaan sekä vaihtelua kotimaiseen hedelmä- ja marjatuotantoon. Vaihtoehtoja voisivat olla marjasinikuusama, japaninruusukvitteni, karhunvattu, ruusu, kirsikat, luumut ja viiniköynnös.

Monipuolisemmalla viljelyllä saadaan aikaiseksi myös monipuolisempi viljelykierto, vähennetään monokulttuuria, saadaan monipuolisemmin ravinteita kiertoon, vähennetään maan ”väsymistä”. Monipuolistunut tarjonta saattaa innostaa asiakasta ja nostaa yrityksen imagoa. Kaupallisesti uusien lajien ympärille on mielekästä myös laatia ”tarina”, tuotteistaa sekä esitellä terveyshyötyjä.

Monipuolista viljelyä tukee myös asiakkaiden kiinnostus. Tamperelaisen laadukkaan ruokaravintolan ravintoloitsijan haastattelussa selvisi, että kiinnostusta on melkein mille vaan lähituotantokasvikselle. Tärkeätä on riittävä volyyymi ja varma saatavuus.

2.3 Suunnittelu

”Ihmisillä kulttuurista riippumatta on esteettinen mieltymys sellaisiin kasvillisuuden muotoihin, jotka ilmaisevat, että vettä, ruokaa ja suojaa on tarjolla” (Rappe ym. 2003, 26).

Hyvään elämään ja hyvinvointiin katsotaan kuuluvan esteettiset arvot ja mahdollisuus kokea esteettisiä elämyksiä (Haapala 2015, 19). Monipuolisella ympäristön suunnittelulla on mahdollista tarjota näitä elämyksiä, mikäli suunnittelussa otetaan kaikki aistit huomioon.

Hyötykasvit on perinteisessä pihasuunnittelussa sijoitettu pihan laitamille, vaikka olosuhteet eivät niille olisikaan siellä edulliset. Satoa tuottavat kasvit pitävät yleensä aurinkoisista ja lämpimistä kasvupaikoista, ja näitä paikkoja ovat tavallisesti oleskelualueet. Kiinnostus sijoittaa hyötykasveja oleskelualueen läheisyyteen on lisääntynyt. Monilajinen puutarha tekee pihasta mielenkiintoisen ja houkuttelee myös muita lajeja. Tuomisen (2014, 11) mukaan monimuotoisuus omassa pihassa on arvostettua.

Pihasuunnittelussa hyötykasveja voisi entistä enemmän käyttää yhdessä koristekasvien kanssa, sillä monet hyötykasvit, kuten vaikka hedelmäpuut, ovat hyvin kauniita, erityisesti kukkiessaan. Hyötykasvit toimivat myös kerroksellisessa metsäpuutarhatyyliässä (Räty & Marttinen 2014, 14), kuten Tesoman metsäpuutarhahanke Tampereella osoittaa (Villi vyöhyke 2016).

Harmillisesti hyötykasvit mielletään toisinaan sopiviksi vain mummolamaisen talon pihaan. Perinteiset, vähän tylsätkin marjapensaat voidaan saada hyvällä suunnittelulla sopimaan myös moderniin pihaan ja yhteispihojen peruskasveiksi.

Puutarhakirjallisuutta kuluttajille tarkastellessaan voi huomata, ettei ajatusta hyötykasveista koristekasveina kovin paljon suosita. Paras kirja, joka paikallisesta kirjastosta löytyy, on Kirsi Tuomisen Syötävän kaunis piha, ja vaikka on oikein viehättävä, on kuitenkin kasvimaapainotteinen. (Tuomisen 2014)

2.4 Marja

Kasvitieteessä marja on emin sikiäimestä kehittynyt, meheväseinäinen hedelmä (Klemetilä & Jaakola 2011, 10)

Marjat sisältävät runsaasti vitamiineja ja kivennäisaineita ja vain vähän rasvaa, joka sekin on koostumukseltaan ihmiselle ihanteellista sisältäen välttämättömiä rasvahappoja. Marjat sisältävät 80–90 prosenttia vettä, kuiva-aineesta suurin osa on hiilihydraattia ja orgaanisia happoja. Sokeripitoisuus on alhainen, vain 4–11 %, joka on noin 25 % vähemmän kuin tuontihedelmässä keskimäärin. Kuitua on tuontihedelmiä enemmän, keskimäärin 3 %, mutta esimerkiksi herukoissa, lakoissa, tyrneissä ja ruusunmarjoissa selvästi enemmän. Kuidusta iso osa on pektiiniä, liukenevaa kuitua, joka hidastaa sokerin imeytymistä ja näin tasoittaa verensokerin heilahteluja.

Marjat sisältävät runsaasti antioksidantteja, jotka suojaavat elimistöä vapaiden happiradikaalien vaikutuksilta (vanheneminen, sydän- ja verisuonitaudit, syövät, muistihäiriöt). Antioksidantit muodostavat happiradikaalien kanssa rakenteita, ja näin estävät muuten niiden soluihin kohdistuvat reaktiot. Antioksidantteja ovat vitamiinit, seleeni, karotenoidit sekä flavonoidit ja muut fenoliyhdisteet. Karotenoidit saavat aikaan oranssinpunaiset ja keltaiset värisävyt, ja niitä on runsaasti esimerkiksi ruusunmarjoissa, porkkanoissa ja tomaateissa sekä myös lakoissa, karviaisissa, mustikoissa ja mustaherukoissa. Flavonoideista antosyaanit värjäävät marjat punaisiksi, sinisiksi ja violeteiksi ja niitä on paljon tummissa marjoissa, kuten mustikassa, variksenmarjassa, marjatuomipihlajassa ja mustaherukassa. Marjoilla on suurempi antioksidatiivinen vaikutus kuin useimmilla muilla kasveilla.

Pohjoisten marjojen C- ja E-vitamiinipitoisuudet ovat korkeita. Suurimmat pitoisuudet ovat ruusunmarjoissa, tyrnissä, mustaherukassa ja lakassa. Marjat sisältävät myös B-vitamiineja, mutta vähemmän, kuin kasvikset yleensä. Kivennäisaineita marjoissa on saman verran kuin hedelmissä yleensä, muun muassa kaliumia (ja vain vähän natriumia, mikä on hyvä verensuonille), kalsiumia, fosforia, magnesiumia, seleeniä ja rautaa. Marjojen makuun yhdessä sokeripitoisuuden ja -koostumuksen kanssa vaikuttaa happamuus. Happamuus laskee ja sokeripitoisuus nousee marjojen kypsyessä. Marjojen hapot ovat pääasiassa omena- ja sitruunahappoja. Puolukka, karpalo, lakka ja variksenmarja sisältävät myös säilyvyyttä parantavaa bentsoehappoa, joka ehkäisee hiivojen, homeiden ja bakteerien kasvua. (Klemetilä & Jaakkola 2011, 146–149.)

Ravinnon lisäksi marjakasveilla on muitakin käyttömahdollisuuksia: kosmetiikka (marjakasvien siemenöljyt ja lehdet), teesekeitukset (lehdet), värjääminen, tuoksut, koristeina ja aiheina taiteissa, astioissa, koruissa, kankaissa. (Klemetilä & Jaakkola 2011, 168.)

Suomalaisessa kansanperinteessä sekä Kalevalassa ja Kantelettaressa marjat yleensä liitetään tärkeisiin ja arvostettuihin asioihin, kuten koti-seutuun, lapsuuteen, nuoruuteen, rakastettuun ja jälkeläisiin. Erityisesti niillä viitataan lempeästi nuoriin neitosiin ja huolettomaan ja turvalliseen aikaan elämässä. Suomessa marjaisat nimet ovat useimmiten naisten nimiä. (Klemetilä & Jaakkola 2011, 256.)

2.5 Helppohoitoisia satoa tuottavia pensaita kotipuutarhaan

Seuraavassa luvussa on kirjallisuus- ja lähdetarkastelua kotipuutarhaan sopivista pensaista. Ensiksi esittelyssä on viisi helppohoitoista pensasta, jotka pärjäävät savisellakin pihalla. Niiden jälkeen kerrotaan lyhyesti muistakin vaihtoehtoista, joilla on joitain vaatimuksia kasvupaikan suhteen, mutta ovat kuitenkin melko vähään tyytyviä nekin.

2.5.1 Japaninruusukvitteni *Chaenomeles japonica*

Japaninruusukvitteni kuuluu ruusukasvien (*Rosaceae*) heimoon ja ruusukvittenien (*Chaenomeles*) sukuun. Japanista kotoisin oleva, okainen pensas on täysikasvuisena korkeudeltaan 0,5-0,8 metriä ja leveydeltään 1,5-2 metriä. Japaninruusukvitteni kukkii edellisen vuoden versoilla ja oranssinpunaisin kukin touko-kesäkuussa Suomessa. Hedelmät ovat kypsänä sitruunankeltaisia, mutta ne on poimittava toisinaan hieman vihertävinä ennen kylmiä öitä. Paras kasvupaikka on lämmin, suojaisa ja aurinkoinen. Kasvualustaksi sopii ravinteikas, tuore tai kuiva, kalkkipitoinen multa, mielellään hiekkainen tai sorainen.

Japaninruusukvitteni on tunnettu Kiinassa ja Japanissa yli 400 vuoden ajan. Eurooppaan kasvi saapui 1700-luvulla. Talvenkestävyys on Keski-Euroopasta tulleilla lajikkeilla heikko. Baltian maissa, Puolassa ja Ukrainassa japaninruusukvitteniä on kasvatettu pitkään satokasvina. Baltian maissa oli 1990-luvulla suurta innostusta japaninruusukvittenin viljelyyn, viljelyksessä oli yli 400 ha. Lajikkeet olivat kuitenkin perimältään niin vaihtelevia, että viljelytoimet olivat hankalia, viljely kannattamatonta ja laadukkaiden tuotteiden kehittäminen mahdotonta. Lajikkeiden jalostusta on jatkettu myöhemmin Baltiassa ja Ruotsissa.

Suomessa japaninruusukvitteniä ei juurikaan viljellä, vaikka pensas on vaatimaton, kestävä ja yleensä runsassatoinen. Koska japaninruusukvittenillä ei ole juurikaan havaittu tauteja tai tuholaisia, se todennäköisesti

sopii luonnonmukaisesti viljeltäväksi. Ruotsissa on japaninruusukvittenin toisinaan huomattu kärsivän joistain sienitaudeista, tavallisesti harmaahomeesta (*Botrytis cinerea*).

Suomessa parhaiten pärjännyt lajike on latvialainen, okaaton 'Cido'. Ristipölytteisyys hyödyttää japaninruusukvitteniä, joten viljelyksessä kannattaa olla vähintään kahta eri kantaa. Japaninruusukvitteniä voi lisätä myös itse. Siemenet itävät helposti, mutta viljelytarkoituksiin pensasta kannattaa lisätä kasvullisesti hyväksi todetuista lajikkeista, jolloin sadosta saadaan tasalaatuista. Parhaiten juurtuvat puutumattomista versoista leikatut melko suuret (yli 20 cm) pistokkaat.

Satomäärät japaninruusukvittenillä ovat vaihtelevat. Latviassa huippusadot ovat olleet jopa 20-30 t/ha, tavallisemmin 12-15 t / ha. (Rumpunen 2002, 388–389.)

Japaninruusukvitteni sisältää runsaasti hedelmähappoja, aromeja, pektiiniä ja C-vitamiinia, joten hedelmät olisivat erinomaista raaka-ainetta esimerkiksi marmeladien, hyytelöiden, karamellien, liköörin ja nektarin valmistukseen. Latvian ja Liettuan markkinoilla on ollut saatavilla japaninruusukvittenistä valmistettua siirappia, likööriä, limonadia, marmeladia ja karamelleja. Mahdollista olisi valmistaa myös mehuja, viiniä, hyytelöitä, aromiaineita, pektiiniä, kuituja. Hedelmillä voisi erinomaisesti maustaa myös jäätelöä ja jugurttia. Kvittenimehun suuri hedelmähappomäärä, omaleimainen aromi ja suuri pektiinipitoisuus tekevät japaninruusukvittenistä mielenkiintoisen teollisuuden raaka-aineeksi. Hedelmät eivät ole herkkiä rusketumaan hapettuessaan ja mehussa on runsaasti C- vitamiinia ja fenoleita, jotka toimivat antioksidantteina. (Rumpunen 2002, 387)

Pensaat kannattaa istuttaa kankaaseen ja harjuun mahdollisimman suojaiseen ja lämpimään paikkaan, johon lumi talvisin kerääntyy. Japaninruusukvitteni pitää muhevasta maasta, hietasavi olisi paras. Taimet voi istuttaa ryhmäksi metrin taimiväleillä tai matalaksi aidanteeksi puolen metrin välein. Hoidossa tärkeintä on pitää rikkaruohot kurissa. Koska pensas on varsin hidaskasvuinen, lannoitusta se ei paljoakaan tarvitse. Leikkaaminen ei alkuaikoina ole tarpeen, ellei vahingoittuneita oksia tarvitse poistaa. Vanhemmasta pensaasta voi poista pari vanhinta oksaa keväisin. Japaninruusukvitteni on oloissamme erittäin terve kasvi, sillä ei ole tauteja tai tuholaisia, toisinaan jänikset ja myyrät pureskelevat oksia. (Saario 2008, 99)

Talvista japaninruusukvittenit selviävät hyvin etenkin runsaslumisina talvina. Pensaas versojen kärjet paleltuvat herkästi, mutta lumipeitteen alla olleet oksat kukkivat ja tuottavat hedelmää vielä IV-vyöhykkeellä. Cido, Sirius ja Venus – lajikkeiden hedelmät kypsyvät jo elokuun lopussa. Sitruksinen, muhkurainen hedelmä on kypsänäkin kova ja säilyy huoneenlämmössä useamman viikon tuoksuen sitruunaiselle. Ennen käyttöä he-

delmistä poistetaan haitallisia aineita sisältävät siemenet. (Räty 2011, 17.)

2.5.2 Mustaherukka *Ribes nigrum*

Mustaherukka kuuluu *Ribes*-sukuun, johon kuuluu myös luonnonvarainen koristekasvi ja erinomaisena aita pensaana käytetty taikinamarja (*R. alpinum*), joka kestää hyvin voimakastakin leikkausta ja muotoilua. Samaan sukuun kuuluu myös kultaherukka (*R. aureum*), jonka marjasato jää Suomessa usein hyödyntämättä. Sen sijaan Baltian maissa on jalostettu sekä taikinamarjan että kultaherukan lajikkeita marjanviljelyyn sopiviksi. (Saario 2008, 126.)

Herukat sopivat luontaisesti hyvin Suomen olosuhteisiin. Suomessa on useita luonnonvaraisia herukkalajeja, joista nykyiset puutarha herukkamme polveutuvat. (Matala 1999, 13.)

Parhaiten herukat kasvavat muhevassa, hyvin vettä pidättävässä maassa. Vesi ei kuitenkaan saa seistä juuriston päällä, jottei juuristo kärsi hapenpuutteesta ja pensas ränsisty. Loiva rinne on veden pois valumisen kannalta edullinen kasvupaikka, mutta rinne ei saa olla liian jyrkkä, muutoin melko pienijuurinen herukka kärsii kuivuudesta.

Mustaherukka tulee lehteen melko aikaisin, mikä on eduksi sitä pensasaidaksi ajateltaessa. Lehtien vihreä väri on voimakas, mikäli pensas on terve ja tuholaiset eivät sitä vaivaa. Syysväri on keltainen. Talvella kalju pensas on ihan tyylikäs, mikäli vanhat, ränsistyneet oksat on poistettu. Mustaherukat tekevät parhaan sadon neljävuotisiin versoihin.

Herukat ovat kauniita kukkiessaan. Ne ovat hyönteispölytteisiä, ja tärkein pölyttäjä aikaisin keväällä on kimalainen. Kasvusto kannattaa suojata kovilta tuuilta, suojaisassa paikassa lämpötila on hieman korkeampi ja kimalaiset viihtyvät paremmin.

Mehiläisten kevätkehitykselle herukat ovat aikaisen kukintansa takia tärkeitä kasveja. Hyvä pölytys kasvattaa herukoiden marjakokoa ja marjojen määrää. (Ruottinen 2005, 173.)

Tavallisesti pihan perällä kasvavasta hyötypensaasta saadaan erinomainen leikattu pensasaita tai vapaasti kasvava aidanne istuttamalla se tiheästi aidaksi koristepensasaitojen tapaan. Kolme tainta metrille on kuitenkin tarpeettoman tiheään, puolen metrin välein on mustaherukan taimille riittävä väli yhtenäisen aidan saamiseksi. Pensasaita kannattaa istuttaa avojuurisista taimista varhain keväällä tai myöhään syksyllä (Saario 2008, 128).

Mustaherukan leikkausta tehdään usein keväällä ennen silmujen puhkeamista tai syksyllä heti sadonkorjuun jälkeen. Kukinnan jälkeen suoritettu leikkaus voi hillitä uuden versoston liiallista kasvua (Matala 1999, 71) ja vähentää näin pensaan liian tiheitä kasvua ja heiveröisiä versoja. Jos kotipuutarhassa halutaan herukkaa leikata muotoon, voisi ensimmäisen leikkauksen toteuttaa kevättalvella ennen silmujen puhkeamista, jolloin leikataan kaikki lamoavat oksat sekä pari vanhinta tai muuten huonoa oksaa alhaalta asti pois. Varsinainen muotoon leikkaus tapahtuu kukinnan puolivälissä tai heti kukinnan jälkeen. Kukinta alkaa yleensä toukokuun puolivälissä versojen tyvestä ylöspäin (Matala 1999, 36). Pensas tuottaa marjoja paljon myös versojen kärkiin, joten kovin pieneen muotoon pensasta ei kannata leikata, mikäli haluaa nauttia vähän myös sadosta. Sadonkorjuun jälkeen voi pensaita halutessaan vielä leikata, mutta kovin myöhäinen syysleikkaus häiritsee pensaan talvehtimistä, eikä näin ole suositeltavaa. Sadonkorjuun jälkeinen leikkaus ja kärkisilmujen poisto voivat lisätä proleptisten versojen kehittymistä ja näin haitata talvehtimistä ja vähentää silmumäärää ja teoriassa sadon määrää, mutta tätä ei ole tutkittu eikä sillä todennäköisesti ole suurta merkitystä (Matala 1999, 27–28).

Suuren sadon saamiseksi ei pensaita tietenkään kannata leikata muotoon, vaan leikata pelkästään keväällä tai sadonkorjuun jälkeen syksyllä vanhimpia ja lamoavimpia oksia alhaalta asti pois. Nuoruusvaiheessa olevia pensaita ei kannata rajusti leikata, koska se myöhästyttää satoikään tuloa. Nuorista pensaista leikataan pois vaan huonot ja katkenneet versot (Hoppula & Hoppula 2013).

Herukoissa on monia virustauteja, joista useimmat eivät haittaa pensaiden kasvua tai sadontuottoa. Mustaherukalle vaarallisin ja satoa alentavin on suonенkatotauti, joka leviää tehokkaasti äkämäpunkin välityksellä. Äkämäpunkki talvehtii pullistuneissa äkämäsilmuissa ja leviää alkukesän tuulien mukana uusiin pensaisiin. Äkämäsilmut eivät avaudu. Tauti aiheuttaa lehtisuonien vähenemistä ja lehtien kapenemistä. Kukat ja nuput muuttuvat tumman sinipunaisiksi ja epämuotoisiksi. Tauti leviää koko pensaaseen 3-4 vuodessa. (Matala 1999, 224). Tautia voidaan ehkäistä käyttämällä tervettä taimimateriaalia. Havaitut äkämäiset versot poistetaan heti, pensas leikataan syksyllä alas ja leikkuujäte hävitetään. Mikäli suonенkatoviruksen aiheuttamia oireita havaitaan, on pensas syytä hävittää. (Valo 2015, 11.) Virustaudeista suonikloroosi aiheuttaa jonkin verran sadonalennusta, mutta on mustaherukalla usein piilevä ja oireeton. Kirvat levittävät myös muita tauteja aiheuttavia viruksia, mutta ne ovat melko haitattomia. Viruksia levittävät myös punkit ja maalevintäisiä viruksia ankeroiset.

Sienitaudeista variste- ja laikkutaudit ovat herukoille haitallisimpia. Varistetauti näkyy keväällä kellertävinä, pieninä, varisevina lehtinä ja syksyllä ruskealaikkuisten lehtien varisemisena. Harmaalaikkutauti aiheuttaa myös laikkuja lehtiin, mutta lehdet eivät varise ennenaikaisesti. Sairastu-

neet pensaat ovat huonokuntoisia ja tuottavat huonosti satoa. Sieni-itiöt talvehtivat pudonneissa lehdissä ja kevättuulten puhaltaessa tartuttavat juuri puhjenneet, nuoret lehdet etenkin kostealla säällä. Mustaherukoissa variste- ja laikkutaudit eivät yleensä esiinny pahoina saastumisina.

Karviaishärmää vastaan Suomessa viljeltävät mustaherukkalajikkeet ovat melko kestäviä. Harmaanvalkoista homekatetta lehdille ja versoille levittävä härmäsieni leviää tyypillisesti kuivina kesinä.

Ruostesienet eivät yleensä aiheuta merkittävää haittaa mustaherukoille. Harmaahome saattaa aiheuttaa oksien kuivumista ja marjojen pilaantumista kosteina kesinä, jos pensaat ovat kovin tiheitä tai rikkaruohottuneita. Sieni pääsee kasviin leikkaushaavojen ja vaurioiden kautta, mutta mustaherukka pystyy estämään sienien leviämisen syvälle verson solukoihin.

Mustaherukan pahin tuholainen on herukanäkämäpunkki (*Cecidophyopsis ribis*), joka levittää aiemmin mainittua viruksen aiheuttamaa suonenkato- tautia. Lisäksi herukan silmuja vaurioittavien herukkakoin (*Lampronia capitella*) ja herukansilmukoin (*Euhyponomeutoides*) tuhot voivat olla huomattavat, mutta tavallisesti jäävät pieniksi. Herukanversosääski (*Dasineura tetensi*) kuivattaa versojen latvoja ja käpristää lehtiä ja herukanvarsisääski (*Resseliella ribis*) syö solukoita oksien tyvellä ja kuivattaa koko verson. Tällaiset oksat kannattaa heti poistaa ja hävittää. Lehtikirvat (*Aphididae*) aiheuttavat lehtien punertumista ja kupruilua, ne rasittavat pensasta ja likaavat marjoja, mutta eivät saa täyttä tuhoa aikaan. Monilla kirvoilla on ruohomaisia isäntäkasveja, joten rikkaruohojen kitkeminen saattaa vähentää myös kirvojen esiintymistä. Karviaispistiäiset (*Nematus spp.*) syövät pahimmillaan pensaat lehdettömiksi heinäkuussa, pahoja vioituksia on yleensä 2-3 peräkkäisenä vuonna. Karviaiskoisan (*Zophodia convolutella*) toukat vioittavat raakileita ja lehtiä. Myös ojukepistiäisen (*Pachynematus pumilio*) toukat syövät raakileita. Linnuista on haittaa sadolle, erityisesti räkättirastaat syövät marjoja mielellään. Lisäksi mustaherukalla on muitakin, vähemmän merkittäviä tuholaisia. (Matala 1999, 236–248.) Toisinaan ravinnepuutokset ja perinnölliset muutokset näkyvät kasveissa kuin tuholaisten tai tautien aikaansaamina.

Herukat tuottavat hyvin satoa vaatimattomallakin hoidolla ja taudit ja tuholaiset eivät yleensä saa aikaan suurta tuhoa kotipuutarhoissa. Hyviin tuloksiin päästään, kun istutettavat taimet ovat terveitä ja kasvupaikka on sopiva. Hyvä kasvupaikka on valoisa, sen verran avoin, että lehdet kuivuvat nopeasti sateen jälkeen ja kuitenkin suojassa kovilta tuuilta. Kasvualustaksi sopivat monenlaiset maat, myös savi, mikäli siihen istutusvaiheessa lisätään kompostia tai muhevaa multaa. Tärkeintä on, ettei vesi jää seisomaan juurille, joten loiva rinne tai kohopenkki ovat suositeltavia.

Jos pensaat istutetaan avojuurisista taimista, leikataan versot 15 cm pituisiksi pensaiden tuuheuttamiseksi. Astiataimia ei tarvitse leikata, jos

pensas näyttää hyvin haarautuneelta. Mustaherukan voi istuttaa aiempaa syvempään, juurenniskan voi peittää maahan 5-15 cm syvempään (Hoppula & Hoppula 2013).

Mikäli kotipuutarhuri haluaa itse lisätä pensaita, kannattaa pistokkaat ja taivukkaat ottaa nuorista ja terveen näköisistä pensaista. Mustaherukka juurtuu helposti, 15 cm puutunut pistokas, jossa on vähintään viisi hyvää silmua, voidaan juurruttaa vaikka suoraan lopulliselle kasvupaikalleen. (Matala 1999, 154–158). Pistokkaista 2/3 laitetaan maan alle, 2-3 silmua jätetään maan pinnalle. Pistokkaita voi pistää 1-3 samaan kohtaan. Viinon istutus lisää haaromista. Pistokkaiden liotus vedessä 0,5 – 2 vrk parantaa juurtumista (Hoppula & Hoppula 2013). Taivutus tehdään keväällä tai kesällä.

Herukat eivät tarvitse runsaasti lannoitusta. Istutuslannoitukseksi riittää kompostin tai karjanlannan ja biotiitin sekoittaminen istutusmultaan tai pieni määrä puutarhalannoitetta. Kalkkia lisätään istutuskuoppaan tarpeen mukaan (noin 1 kg / m²). Kalkkia kannattaa perustamisvaiheessa olla reilusti, koska viljelyvaiheessa pH-arvoa on hankala korjata. Suositeltava pH on 6-7 (Hoppula & Hoppula 2013). Myös tuhkaa voi käyttää, ei kuitenkaan enempää kuin 3 kg /m² kerrallaan. Kalkitukseen kannattaa käyttää magnesiumipitoisia dolomiittikalkkeja. Myös ravinteita kannattaa maahan lisätä. (Saario 2008, 127). Puun tuhkalla on sekä kalkitseva, että lannoittava vaikutus (tyypeä se ei sisällä) ja sitä pidetään marjapensaille hyödyllisenä.

Nuorten pensaiden juuristoalue kannattaa kattaa joko kuorikkeella tai istuttaa herukat istutuskankaaseen. MTT:n kokeissa muovikate lisäsi sadon määrää verrattuna katteettomaan viljelyyn (Hoppula & Hoppula 2013). Nurmikko käyttää runsaasti vettä ja ravinteita, eikä ole sopiva maanpinnan kate ainakaan nuorille pensaille (Matala 1999, 186). Kuivalla paikalla mustaherukkapensaat saattavat tarvita kastelua ainakin muutamana ensimmäisenä vuonna kuivina keväinä ja alkukesinä. Kastelu ennen sadonkorjuuta voi suurentaa marjakokoa (Matala 1999, 200).

Mustaherukan lajikkeista vanha Öjebyn ei sovellu pensasaidaksi lamoavan kasvutapansa takia. Uudemmista lajikkeista Mikael on erinomainen valinta lapsiperheisiin, sillä marja on suuri, makea ja mieto ja pensaan kasvutapa pysty. Myös lajikkeet Marski, Hedda ja Mortti ovat sopivia lajikkeita pensasaidaksi. Persoonallista makua arvostavalle sopii suurimarjainen Pohjan Jätti-lajike.

Marjojen lisäksi mustaherukan lehtiä voi käyttää teeksi, kurkkujen säilömisessä, hapankaalissa ja kreikkalaisissa viinilehtikäärlyleissä viiniköynnöksen lehtien sijasta.

Mustaherukasta professori Toivo Rautavaara oli saksalaistohtorien kanssa sitä mieltä, että jos juo mustaherukkamehua lasillisen päivässä, ei tule

kuolemaan verisuonien kalkkeutumisesta aiheutuvaan aivohalvaukseen tai korkean verenpaineen seurauksiin (Klemettilä & Jaakkola 2011, 140).

2.5.3 Marja-aronia *Aronia*

Marja-aronia *Aronia mitschurinii* on jalostettu entisessä Neuvostoliitossa 1930-luvulla Pohjois-Amerikan musta-aroniasta (*Aronia melanocarpa*).

Aronia on maan suhteen vaatimaton, kovin kuivassa ja hiekkaisessa maassa se ei kuitenkaan viihdy. Aronia on aurinkoisen paikan kasvi eikä pärjää kilpailussa muiden kasvien kanssa.

Aronia on kaunis koko kasvukauden. Lehdet ovat kauniin kiiltävät, kukinta on runsas ja valkoinen. Syksyllä aronia on parhaimmillaan huikkeen punaisessa ruskavärissään. Mustat marjat säilyvät pensaissa melko pitkään, mikäli ihmiset tai linnut eivät kerää satoa.

Aronia on suosittu aitakasvi. Usein käytetään koriste-aroniaa (*A. prunifolia*) tai siemenlisättyä aroniaa (lajikkeetonta). Yhtä hyvin voitaisiin käyttää marja-aronian lajikkeita, ja kerätä terveellinen sato talteen. Kaikkien aronioiden marjoja voi käyttää, marja-aronia tuottaa niitä yleensä enemmän ja maku voi olla parempi.

Täysikasvuinen pensas aurinkoisella kasvupaikalla tuottaa marjaa 7-8 kg. Marjojen punaiseksi värjäävä aine on terveyttä edistävää antosyaania, jota on eniten marjan kuorikerroksessa. Lisäksi marjat sisältävät runsaasti pektiiniä, joten ne hyytelöityvät helposti. Aronia ei yksinään ole kummoksen makuinen, mutta sopii erinomaisesti ruusukvittenin, karviaisen ja happoisten omenien kanssa sekoitettavaksi. Aroniahillon mausteeksi sopivat esimerkiksi hunaja, piparminttu ja vanilja (Suomalainen taimi 2013).

2.5.4 Tyrni *Hippophae rhamnoides*

Tyrni oli jääkauden jälkeen ensimmäisiä puuvartisia kasveja Suomen alueella (Klemettilä & Jaakkola 2011, 33). Tyrni kasvaa luonnonvaraisena Suomessa Pohjanlahden rannikolla ja Ahvenanmaan saaristossa. Muualla se kasvaa lähinnä vuoristoseuduilla. Tyrni on tuulipölytteinen ja vaatimaton kukinnassaan. Se kukkii lehtien puhkeamisen aikaan. Se on kaksikotinen, joten sadon saamiseksi tarvitaan hede- ja emilajike. Yksi hedepensas riittää hedelmöittämään ainakin kolme emipensasta. Tyrni on erinomainen pensas vapaasti kasvavaksi aidanteeksi, mikäli tilaa on runsaasti ja paikka on aurinkoinen. Taimet istutetaan melko harvaan, noin kahden

metrin välein, jolloin valoa riittää jokaiselle. Merenrantakasvi kun on, se pitää erityisesti hiekkaisesta maasta, jossa pohjavesi on kuitenkin juurten ulottuvilla. Savimaakin kelpaa, jos se ei ole mahdottoman märkää. Tyrnillä on voimakas juuristo ja se pystyy juurinystyröillään ottamaan tarvitsemansa typen suoraan maasta. Lannoitusta tyrni ei oikeastaan tarvitse, tuhkasta se hyötyy, sillä se pitää melko kalkkipitoisesta maasta (pH 6-7). Leikkaaminen ei yleensä ole tarpeen, vaurioituneita ja vanhoja oksia voi aikaisin keväällä, ennen silmujen puhkeamista, leikata. Lajikkeesta riippuen tyrni kasvaa 2-3 metriseksi. Jos pensas pääsee liian korkeaksi, yli kymmenvuotiasta voi madaltaa noin 2,5 metriin marjojen poimimisen helpottamiseksi. Satoa saadaan tavallisesti 20 kg / pensas. (Saario 2008, 186–189.)

Luonnonkasvina tyrni on hyvin terve, mutta viljeltynä sille on ilmaantunut jonkin verran tauteja. *Fusarium* - sienien aiheuttama lakastumistauti kuivattaa pahimmillaan koko kasvin, mutta Suomessa tämä ei tyrnillä ole yleistä. Varmuuden vuoksi tyrniä ei kannata istuttaa paikkoihin, joissa on aiemmin viljelty mansikkaa, perunaa tai tomaattia. *Stigmata* – sienien aiheuttamaa versolaikkutautia on havaittu Suomessa, erityisesti venäläiset lajikkeet ovat sille alttiita. Kotimaisilla lajikkeilla tauti ei yleensä aiheuta suuria vahinkoja. (Saario 2008, 189.)

Hopeiset lehdet tekevät tyrnistä tyylikkään vähän kauempaa katsottuna. Oleskelualueiden viereen sitä ei ehkä kannata istuttaa pensaan piikkisyyden vuoksi, ja pensas näyttää vanhempana toisinaan hieman ränsistyneeltä. Kauniin oranssit marjat koristavat pensaita elo–syyskuussa.

Menneinä aikoina tyrnin versoja, lehtiä ja marjoja käytettiin vatsa- ja iho-vaivojen hoitoon, keripukkiin, vilustumisiin ja yskään. Siperian kansat käyttivät tyrnin lehtiä kihdin ja reumatismien hoitoon. Tyrniä käytettiin myös eläinten lääkinnässä: huonokuntoisille hevosille syötettiin tyrnin lehtiä ja versoja kunnon palauttamiseksi ja karvan laadun parantamiseksi, tätä epäillään myös latinankielisen nimen etymologiaksi: *hippos* hevonen ja *phaes* kiiltävä. Ranskassa tyrniä syötettiin myös lampaille kauniin villan kasvattamiseksi. Kiinassa ja Venäjällä tyrniä on käytetty runsaasti yli tuhat vuotta. Myös tyrniöljystä on valmistettu paljon rohdoksia avuksi iho- ja limakalvo-ongelmiin ja atooppiseen ihottumaan. Lisäksi tyrniöljy voi laskea haitallista kolesterolia ja veren sakkautumistaipumusta ja näin suojata sydän- ja verisuonitaudeilta. On myös viitteitä siitä, että tyrniöljy estää mahahaavan kehittymistä ja lievittää tulehduksia ja kipuja. (Klemettilä & Jaakkola 2011, 140.)

2.5.5 Marjasinikuusama *Lonicera caerulea* var. *edulis*

Pensas on 1-1,5 metrin korkuinen, aikaisin keväällä lehteen tuleva, pystykasvuinen ja tanakka. Se kestää hyvin leikkausta, mutta ei sitä välttämättä

tarvitse. Marjasinikuusama kukkii jo toukokuussa ja marjojakin saattaa olla jo juhannukseksi. Marjat ovat pitkulaisia, isoja ja mustikalle maistuvia, hyvin makeita. Pensas on kasvupaikan suhteen vaatimaton ja hallankes- tävä ja se sopii kauniiksi taustaksi perennoille. (Saario 2008, 198.)

Lajikkeita: Tundra, Borealis, Honeybee, Anja, Duet, Sinoglaska

2.5.6 Muita marja- ja hyötypensaita

Vadelma *Rubus idaeus* on suloisen makea marja, mutta vaatii viljelijältään hieman vaivannäköä. Vadelma kannattaa istuttaa kohopenkkiin ja tukea rautalanka- tai naruaitauksella. Kate, joko kuorike tai katekangas, on suosittelava. Keväällä vadelman vanhat satoversot leikataan pois ja uusia kasvuersoja tuetaan ja harvennetaan. Vadelma on herkkä saamaan tautteja, erityisesti virustauteja. Niinpä lähellä kasvavat villivatukot kannattaa hävittää. Vadelmalla on myös monia tuholaisia. Vadelma pitää kevyestä hiekkaisesta maasta. Savisessa maassakin se kasvaa, jos seassa on karkeaa ainesta ("vanha ladon pohja"). Vadelmakasvustoa ei kenties voi pitää erityisen kauniina, mutta sitä käytetään käytännöllisenä tontin raja-aitana muun muassa siirtolapuutarha-alueilla.

Karhunvattu *Rubus fruticosus* on kauniskukkainen, tummamarjainen pensas, joka pitää suojaisesta, lämpimästä kasvupaikasta ja hiekkaisesta maasta. Se pärjää myös savisemmassa maassa, mutta marjat eivät toisinaan ehdi kypsyä. Piikkiset versot saattavat kasvaa kolmemetriseksi. Vaapaana kasvaessaan se muodostaa melkoisen risukon, joten sille kannattaa rakentaa tueksi säleikkö. Monet lajikkeista ovat heikkoja talvenkestävyydeltään, siperialaiset kannat ovat melko kestäviä.

Karviainen *Ribes uva-crispa* on helppohoitoinen pensas hiekkaisella maalla. Savimaalla se tapaa jäädä kitukasvuiseksi. Karviaisen juuristo sitoo hyvin maata, joten se on erinomainen kasvi hiekkaiseen, aurinkoiseen rinteeseen. Karviaispensas kilpailee huonosti rikkakasvien kanssa, piikkipensaalla alusta on syytä kitkeä hyvin.

Pensasmustikka *Vaccinium corymbosum* viihtyy ilmvassa, happamassa maassa aurinkoisella ja suojaisella paikalla. Pensasmustikan kaveriksi sopivat atsaleat, hortensiat ja havut sekä muut melko aurinkoisessa viihtyvät happaman maan kasvit. Pensasmustikka on erityisen kaunis syysvärisään.

Pensasruusut *Rosa* hurmaavat kauneudellaan ja tuoksullaan. Ruusujen terälehtiä voi käyttää ruoanvalmistuksessa, koristelussa ja tuoksusekoituksissa. Kiulukoista voi tehdä sosetta tai kuivattaa, mutta se vaatii teki-

jältään kärsivällisyyttä, sillä poistettavia siemeniä on paljon. Paljon kiulu-koita muodostavat esimerkiksi koiranruusu (*R. canina*), orjanruusu (*R. dumalis*), punalehtiruusu (*R. glauca*), vuoriruusu (*R. pendulina*) (Hämet-Ahti, Palmén, Alanko & Tigerstedt 1992, 218–230).

Pähkinäpensas *Corylus avellana* on aina kaunis, kookkaaksi kasvava pensas, joka kukkii ennen lehteen puhkeamistaan. Omenapuut ja muut hedelmäpuut hyötyvät pähkinäpensaista puutarhassa, sillä niissä asustaa hedelmäpuiden tuholaisia syöviä petopunkkeja. (Jokela 2007, 41). Pähkinäpensaat tuottavat pähkinöitä vasta noin kymmenvuotiaina.

2.6 Pölytys

Hyönteispölytys on hedelmän- ja marjanviljelyn ehdoton edellytys, ilman pölytystä ei tule satoakaan. Epäonnistuneen tai riittämättömän pölytyksen jäljiltä sadot ovat huonoja, hedelmät ja marjat epämuodostuneita. Kotipuutarhoissa voi yrittää kohentaa pörriäisten elinolosuhteita välttämällä liiallista puutarhan siivoamista. Hyönteiset suosivat luonnonmukaisia ympäristöjä, joista löytyy luonnonkasveja, kuten horsmia ja pajuja sekä koloja ja kasvien varsia piileskely- ja talvehtimispaikoiksi. Pihaan voi rakentaa myös pieniä hyönteishotelleja pörriäisten houkuttelemiseksi. Luonnonvaraisten pölyttäjiä lisäksi pölytykseen voidaan käyttää tarhattuja mehiläisiä sadontuottoa varmistamaan. Suomen Mehiläishoitajain Liitto SML ry tarjoaa pölytyspalvelua, www.mehilaishoitajat.fi/polytyspalvelu

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimusmenetelmänä käytin teemahaastatteluja. Haastattelut tehtiin puutarhamyymälässä ja sen ulkopuolella kasvukausilla 2016 ja 2017.

Taimistolla tein haastatteluja asiakaspalvelutyön ohessa. Vastauksia sain 23 asiakkaalta. Lisäksi haastattelin puutarhamyymälässä myös puutarhakauppiasta ja kahta puutarhasuunnittelijaa.

Taimistolta saamieni vastausten lisäksi halusin opinnäytetyöhön mukaan myös ihmisiä muualta kuin puutarhaympyröistä. Niinpä haastattelin myös rivitaloyhtiön asukkaita sekä satunnaisia pihanomistajia. Näitä vastauksia tuli yhteensä 8. Lisäksi haastattelin Viherympäristöliiton edustajaa. Kaikkiaan vastaajia oli siis 35.

3.1 Haastattelun teemat

Teemahaastattelut tehtiin Ylöjärvellä, Hämeenkyrössä ja Tampereella, Pirkanmaalla, kasvukausilla 2016 ja 2017

Aluksi kerroin asiakkaille, että kerään tietoa opinnäytetyötä varten, koska haluan selvittää, mitä pirkanmaalaiset pihan omistajat ajattelevat ideasta yhdistellä hyötykasveja koristekasvien kanssa. Minulla oli valmiiksi tehty kysymysrunko, mutta usein vastaukset alkoivat rönsyillä, joten enemmän kirjasin ylös ihmisten ajatuksia.

Kysymyksiä ja ehdotuksia:

- * Yhdisteletkö hyötykasveja ja koristekasveja vai haluatko pitää ne erillään?
- * Millaisen hyötykasvin haluaisit ostaa? / Miksi et halua hyötykasvia?
- * Mikä kasvissa on tärkeää?
- * Mikä pihassa / puutarhassa on tärkeää?

- * Voisitko käyttää mustaherukkaa, tyrniä tai muuta marjapensasta pensaitana ?
- * Voisitko käyttää ahomansikkaa/ mesimarjaa / puolukkaa / variksenmarjaa maanpeitekasvina?

4 TULOKSIA

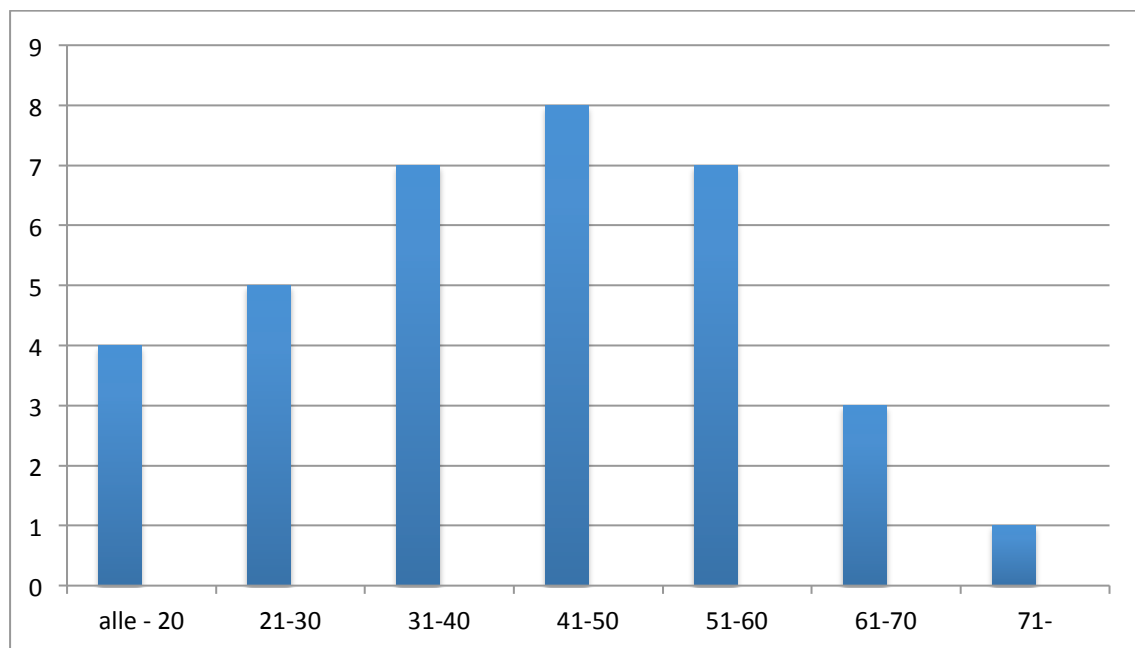
4.1 Yleistietoa vastaajista

Vastauksia sain Pirkanmaalta yhteensä 35 kpl: Puutarhakaupan asiakkaat (23), muut kuluttajat (5), pihasuunnittelijat (2), rivitaloyhtiön asukkaita (3), puutarhakauppias (1), Viherympäristöliiton edustaja(1).

Vastaajilla on kaikilla joitain puuvartisia hyötykasveja pihassaan. Yleisimpiä ovat kirsikka- ja omenapuut sekä pensaista herukat, vadelmat ja

aroniat. Vastaajien mielestä tärkeintä pihassa on helppohoitoisuus ja viihtyisyys, tilaa oleskelulle ja kauniit, harmoniset näkymät mielellään veden äärellä. Suojaisa, puutarhamainen maisema oli suositumpi, kuin metsäinen ja kunttainen.

Haastateltavien ikäjakauma näkyy kuvassa 1. Haastateltavat ovat pääosin keski-ikäisiä, nuoria ja iäkkäämpiä oli vähemmän liikkeellä.

Kuva 2 Haastateltujen ikäjakauma

Kuvassa 3 (alla) näkyvät haastateltavien vastaukset kysymyksiin

Kysymys 1: Oletko istuttanut hyötykasveja koristekasvien kanssa?

Ensimmäinen kysymys selvitti, onko haastateltava istuttanut hyötykasveja koristekasvien kanssa sekaisin vai haluaako hän pitää hyötykasvit ja koristekasvit erillään. Alle 20-vuotiaiden ryhmässä puolelle vastaajista (50 %) hyötykasvien ja koristekasvien yhdisteleminen sopi. 21-30-vuotiaiden ryhmässä 80 % voi yhdistellä kasveja. 31-40-vuotiaiden ryhmässä 43 % voi yhdistellä hyöty- ja koristekasveja. 41-50-vuotiaiden ryhmässä yhdisteleminen sopi 13 % vastanneista. 51-60-vuotiaiden ryhmässä 29 % koki yhdistelemisen hyvänä ideana. 61-70-vuotiaissa 100 % sopi kasvien yhdisteleminen, samoin kuin ikäryhmälle 71-vuotiaat ja sitä vanhemmat (100 %).

Kysymys 2: Sopiiko mustaherukka raja-aitakasviksi?

Toisessa kysymyksessä selvitettiin mustaherukan sopivuutta tontin raja-aitakasviksi. Alle 20-vuotiaiden ryhmälle idea sopi 75 %. 21-30-vuotiaista haastatelluista se sopi kaikille (100 %). Haastattelun 31-40-vuotiaille 43 % ja 41-50-vuotiaille 13 %. 51-60-vuotiaiden ryhmästä 29 %, 61-70-vuotiaiden 100 % ja 71-vuotiaiden ja sitä vanhempien ryhmästä 100 % piti ajatuksesta.

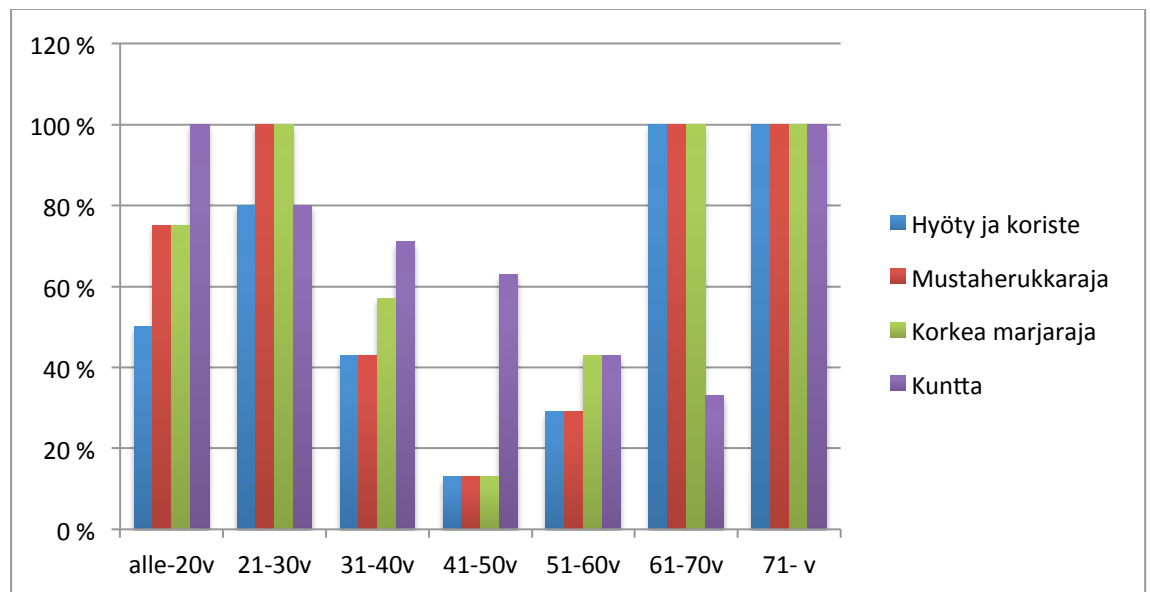
Kysymys 3: Sopiiko korkea marjapensas raja-aidaksi?

Kolmannessa kysymyksessä haluttiin tietää, voisiko korkeammasta marjapensaasta tehdä raja-aitaa, jolla saataisiin pihaan myös näkösuojaa. Alle 20-vuotiaista 75 % piti ajatuksesta, 21-30-vuotiaille se sopi kaikille (100 %). 31-40-vuotiaista haastatelluista ideasta piti 57 % ja 41-50-vuotiaista 13 %. 51-60-vuotiaista 43 %, 61-70 vuotiaista 100 % ja 71-vuotiaat ja sitä vanhemmat 100 % piti ajatuksesta korkeasta marja-aidasta.

Kysymys 4: Pidätkö kunttakasvillisuudesta?

Viimeisessä kysymyksessä selvitettiin haastateltavien mieltymystä metsäiseen kunttakasvillisuuteen. Alle 20-vuotiaiden ryhmä piti kuntasta (100 %). 21-30-vuotiaista 80 % ja 31-40-vuotiaista 71 % piti kunttakasveista. 41-50- vuotiaista 63 % ja 51-60-vuotiaista 43 % piti kuntasta. 61-70-vuotiaista 33 % ja 71-vuotiaista ja sitä vanhemmista 100 % piti kunttakasveista.

Alla oleva kuva 3 kuvaa vastausten jakautumista ikäluokittain. Kuvaa tarkastellessa on hyvä muistaa haastateltujen ikäjakauma (kuva 2), josta käy ilmi, että viimeisessä ikäluokassa 71 ja sitä vanhemmat on vain yksi haastateltu. Edellisessä 61-70-vuotiaissa haastateltuja on ainoastaan kolme. Myös nuorimmissa ryhmissä haastateltuja on vähemmän, kuin keskimäisissä ryhmissä.

Kuva 3 Haastateltujen vastaukset. Kuva kertoo haastateltavien suhtautumisesta hyöty- ja koristekasvien yhdistelemiseen, mustaherukan ja korkeamman marjapensaaseen käyttämiseen tontin raja-aitana ja kunnan käyttämiseen maanpeitekasveina. Vastauksista kerrotaan yllä.

4.2 Haastattelun satoa

Ehdotus marjapensaasta pensasaidaksi oli monille yllättävä. Käsitys, että marjapensaait ovat pihan perällä erillisellä alueella on yleinen. Jotkut eivät lainkaan pitäneet ajatuksesta istuttaa marjapensaita tiheästi aidanteeksi, vaan haluavat pitää marjapensaait isoilla väleillä, jotta marjat saa kaikki talteen. Naapurin kanssa marjapensasaidan jakaminen ei aina miellyttänyt. Epäiltiin, että naapuri syö kaikki marjat.

Monet taas innostuivat ajatuksesta marjapensasaidasta. Erityisesti ajatus oli nuorten perheiden mieleen. Ajatus marjojen poimimisesta suoraan suuhun lasten kanssa oli viehättävä. Ongelmia he eivät ajatustasolla asiassa huomanneet, marjoilla suttaamista ei pidetty ongelmana.

Marjakasvien käyttäminen maanpeitekasveina oli myös lapsiperheiden ja nuorten aikuisten mieleen. Kukkivia perennoja enemmän he innostuivat puolukoista. Varpumarjat ja kunnta olivat monen mieleen, toiset eivät halunneet "metsäisyttä" pihaansa, vaan halusivat pitää pihan puutarhamaisena.

Hyötykasvien ja koristekasvien yhdisteleminen jakoi ihmisiä. Toisaalta oli puutarha-asioihin perehtyneitä, jotka viljelivät salaattia kukkapenkissä ja pitivät sitä tavallisena käytäntönä. Toisaalta monet sanoivat olevansa huonoja puutarha-asioissa ja pitäytyivät perinteisemmässä koristekasvi-tyylissä. Useat olivat mielipiteissään ehdottomia, koristepuoli oli pidettävä erillään hyötykasveista. Jotkut olivat huolissaan, että näyttäisikö yhdisteleminen sotkuiselta.

Miksi puutarhakasvien pitäisi olla syötäviä (Haastateltu nuori nainen)

Oli myös monia ihmisiä, jotka eivät pitäneet satoa tuottavista pensaista. Monet heistä sanoivat linnuista tulleen niin suuri ongelma, etteivät missään tapauksessa halunneet marjovia kasveja pensasaidaksi. Suositut aipensaat, aroniat ja tuomipihlajat, olivat ehdottomasti pannassa. Jotkut eivät myöskään halunneet käyttää marjoja ruokavaliossaan tai pitäneet niiden mausta. Jotkut taas inhosivat marjojen poimimista ja muis-telivat lapsuuden pakkopoimintatyöleirejä.

4.3 Asiakkaiden ajatuksia kasveista

Marjasinikuusama (lajikkeina Morena ja Nimfa)

Kaunis vihertävä kukinta keväällä. Suuret, mustikanmakuiset marja heinäkuussa. Vaatimaton maan suhteen. Ristipölytys (eli vähintään kaksi eri lajiketta) parantaa sadon määrää ja laatua. Pensas on tuuheaa, peittävä, helppohoitoinen ja helposti uusiutuva. Se houkuttelee mehiläisiä. Käytetty kompostin suojaksi. (Nainen 64 vuotta)

Mustaherukka 'Mortista' tehty aidanne naapureiden kesken. Vaatii naapurisopua, jotta hoitotoimet (lähinnä leikkaus, joka ei ole tarpeen edes vuosittain) saadaan tehtyä ja sato kerättyä. Ovat hyvin tyytyväisiä pensasaitaansa ja naapureihinsa. (Pariskunta, 51- ja 54-vuotiaat)

Mustaherukka 'Pohjan Jätistä' tehty suoja-aidanne. Tulee lehteen melko aikaisin. Kasvaa yhtenäiseksi nopeasti noin metrin istutusväleillä. Suuret, maukkaat marjat, suurisatonen. Toimii myös näköesteenä, koska istutettu mäen päälle. Ovat tyytyväisiä. (Pariskunta, 39- ja 40-vuotiaat)

Tyrni raja-aitana aurinkoisella, tuulisella ja hiekkaisella tontilla. Myyjän ehdotuksesta nuori mies innostui laittamaan tyrniaitaa ('Tarmo' ja 'Tytti') noin 15 metrin matkalle ison tontin laidalle. Oli erityisen mielissään pensaan hopeisesta väristä.

4.4 Ammattilaisten ajatuksia

Ensimmäinen haastattelemistani pihasuunnittelijoista kertoi käyttäneensä suunnitelmissaan koristekasvien lisäksi myös hyötykasveja. Hän totesi, että "kun pihat pienenee, täytyy pelkästään tilansäästösyistä sekoittaa syötäviä ja koristekasveja. Niistä saa visuaalisestikin hienoja yhdistelmiä." Toinen suunnittelija oli sitä mieltä, että "yhdistely on tulevaisuuden juttu".

Haastattelemani puutarhakauppias uskoo, että syötävät kasvit tulevat kyllä, se kestää vaan sen 10 vuotta. Vielä vuonna 2016 täytyi ajaa avojuurisista mustaherukoita (jotka oli ajateltu myytäväksi aidanteiksi) noin 11 000 kpl kompostiin.

Viherympäristöliitosta suhtauduttiin hyvin positiivisesti hyötykasveihin eikä niiden erottelusta koristekasveista pidetty oleellisena. Hyötykasveista voi hyvinkin tehdä raja-aidan naapurusten väliin, jos lajivalinnasta on yhdessä sovittu. Hyvää on luonnollisestikin se, että hyötykasveista saa satoa yhteisesti jaettavaksi. Huono puoli on, että usein esimerkiksi mustaherukat jäävät turhan mataliksi pensaisiksi, mikäli halutaan näkösuojaa. Hedelmäpuut sopivat erinomaisesti koristepuiksi ja niitä on laaja valikoima koon ja kasvutavan suhteen. Maanpeitteeksi yleisesti käytettävä kunttakasvillisuus, joka sisältää puolukkaa, mustikkaa ja/tai variksenmarjaa, on erinomainen valinta alueelle, jolla ei liikuta paljon.

Pihassa on tärkeää kasvien monikäyttöisyys ja että kasveista on iloa myös linnuille ja hyönteisille. Ne antavat varjoa, väriä ja esteettistä vaihtelua. Pihan tulee olla suojaisa ja omassa yksityisessä rauhassa. Pihassa on hyvä olla erilaisia tiloja, joissa voi olla eri tilanteissa. Tulevaisuuden piha on käyttöympäristö, jossa tehdään monenlaista. Pihassa on myös katettuja tiloja, joissa voi olla sadesäällä, tehdä ruokaa ja viihtyä vieraiden kanssa. Pihassa on rakennettuja osia, mutta myös monimuotoisia, luonnollisia osia. Luonto on lähellä.

4.5 Rivitaloyhtiöstä ajatuksia

Rivitaloyhtiön pihojen aitakasvina on koristearonia, jonka marjat ovat syöntikelpoisia, mutta monikaan ei niitä kerää ja vaikuttaa siltä, ettei kaikki edes tiedä niiden olevan syötäviä.

Ajatus yhteisestä hyötypuutarhasta saa varovaista kannatusta. Omenapuuta ei kuitenkaan haluta, vaikka niillä saisi maistuvaa kauneutta esimerkiksi leikkipuiston reunalle. Omenapuut koetaan työläiksi ja vaikeiksi leikkuineen ja huonolaatuisen tai liiallisen omenasadon hävittämiseen. Sen sijaan herukkapensasaidanne voisi toimia, koska leikkuussa olisi vähemmän työtä ja satoa ei olisi pakko kerätä tai siivota. Yleensäkin kaikki helppohoitoisuus kiinnostaa, koska väkeä on talkoisiin vaikea saada.

Taloyhtiöiden asukkaat tarvitsisivat opastusta ja yhteiset säännöt yhteispuutarhoja perustettaessa, jotta naapurisopu saadaan säilymään ja puutarhasta olisi mahdollisimman paljon ja monelle iloa.

5 SUOSITUKSIA SYÖTÄVIEN PUUVARTISTEN KASVIEN LISÄÄMISEEN KOTIPUUTARHOISSA

Seuraavaksi esitän pihojen kasvivalikoiman monipuolistamiseksi ja syötävien kasvien lisäämiseksi peruskasvistoon mahdollisimman varmoja, terveitä ja hoitovaatimuksiltaan vaatimattomia kasveja. Kun kasveille luodaan olosuhteet, jollaisissa se luontaisestikin menestyy, kasvit pärjäävät kuin itsestään ja tarhuri saa parhaan sadon (Saario 2008, 15). Suositukset on koottu niin kirjallisuusselvityksistä (luku 2) kuin haastattelukokemusten perusteella (luku 3).

Tässä kappaleessa on havaintoja kotipihassani viljellyistä ja helppohoitoisiksi todetuista hyötypensaista. Kasvit menestyvät myös savisella maalla vähäisellä hoidolla.

5.1 Japaninruusukvitteni

Vaikka kasvualusta on vain niukasti hiekalla kevennettyä savimaata, on japaninruusukvitteni tehnyt kiitettävästi hedelmää. Paikka on suojaisa ja aurinkoinen, etelään kevyesti viettävä. Pensaat on istutettu katekankaaseen, mutta silti rikkaruohoja on joutunut kitkemään istutusrei'istä. Eri-tyisesti juolavehnä on häirinnyt, maa on vanhaa peltomaata. Rikkaruohoton istutusalue on ensiarvoisen tärkeää, koska japaninruusukvittenin kas-
vutapa on melko ilmava ja harva, eikä se pysty kilpailemaan kovin tehok-
kaasti rikkaruohoja vastaan. Lisäksi heinien kitkeminen lamoavan pen-
saan sisältä on hankalaa, vaikka lajikkeessa ei piikkejä olisikaan.

Kuva 4 Pohjolan sitruuna

Leikkausta ei ole tarvinnut tehdä paljoakaan, vain muutama vanha tai kuivunut oksa on poistettu vuosittain. Lannoitusta ei perustamislannoituksen jälkeen ole annettu.

Kukat ovat hehkuvan kauniit, jäävät vain toisinaan oksien taakse piiloon. Pensas kukkii vanhoilla versoilla, joten leikkauksen kanssa kannattaa olla rauhallinen, jotta ei menetä kukkia ja hedelmiä. Lehdistö on kaunis kiiltävän tumman ja sinertävän vihreä.

Kuva 5 Lajikkeina kotipuutarhassa Cido, Sirius ja Venus

Japaninruusukvitteni on sitkeä kasvi, joka jaksaa kukkia, vaikka jäisikin talvella ilman lumipeitettä. Näin tapahtui 2016, kasvien oksien kärjet selvästi paleltuivat, mutta pensaat säilyivät hengissä ja vieläpä kukkivat ja tuottivat hedelmää, eivät tosin yhtä paljon, kuin lumisina talvina. Sadonkorjuu on vasta syys - lokakuussa, vielä raa'at hedelmät voi tuoda huoneenlämpöön jälkikypsymään ja tuoksumaan. Hedelmät on poimittava ennen kylmiä öitä, koska ne eivät kestä kylmää. Japaninruusukvitteni on erinomainen lisä omena- ja aroniahilloon.

Kuva 6 Ruusukvittenin haitallisia aineita sisältävät siemenet tulee poistaa ennen hedelmien käyttöä. Niistä voi kasvattaa uusia pensaita

Kuva 7 Runsaan pektiinipitoisuutensa takia ruusukvittensisose hilloutuu helposti. Tuoksu on hurmaava.

5.2 Mustaherukka

Mustaherukan käyttäminen leikattuna pensasaitana tuli mieleeni, kun olin tehnyt taikinamarjasta tiukasti leikattua pensasaitaa ja julmasta leikkaamisesta huolimatta se teki sitkeästi vähäisiä määriä marjaa. Nyt olen istuttanut leikattavaksi pensasaidaksi mustaherukkaa, josta toivon saavani myös pieniä määriä marjaa. Leikattavana pensasaitana sekä pellolla marjaa tuottamassa on lajike Hedda. Pihassa kasvaa myös 'Pohjan Jätti', 'Mortti' ja vanhalla maalla luultavasti 'Öjebyn'.

'Hedda' on istutettu aidanteeksi katekankaaseen matalaan kohopenkkiin 70 cm välein. Istutettavat taimet olivat avojuurisia, jolloin niiden juurtuminen oli nopeaa (Saario 2008, 128). Osa taimista on itse pistokkaista juurrutettuja. Mustaherukka juurtuu helposti, sitä on helppo lisätä isompiakin määriä. Ongelmana itse lisätyissä taimissa saattavat olla tuholaiset tai taudit, joten ne kannattaa istuttaa erikseen ja seurata tarkkaan ongelmien varalta. Toistaiseksi suuremmilta ongelmilta on välttytty.

Kuva 8 Mustaherukka kasvaa petanque-kentän reunakasvina

Marja-aidanteet on istutettu vuosina 2012-2014. Osa aidanteista on nyt 2018 keväällä leikattu muotoon aidaksi ja tarkoituksena on seurata, kuinka merkittävästi se vaikuttaa pensaiden marjantuotantoon tai terveydentilaan.

Vaikuttaa siltä, että mustaherukka on sopiva pensasaidanteeksi paikoissa, joissa ei tarvita korkeaa näköestettä. Se vihertyy keväällä aikaisin ja houkuttelee pörriäisiä pihaan aikaisella kukinnallaan. Lehdistö on terveessä

pensaassa tumman vihreä ja syysväri keltainen. Pensas on yleensä terve ja kestävä.

5.3 Marja-aronia

Marja-aroniaa voi suositella helpoksi pensasaidaksi aurinkoiselle paikalle. Pensas tekee urheasti kukat ja marjat, oli säät millaisia tahansa, ja ilman mitään hoitoa. Mikäli pensas näyttää harvalta tai ränsistyneeltä, sen voi leikata alas. Leikkaamisen voi jakaa myös useammalle vuodelle, jolloin sa-
toa saadaan vuosittain pieniä määriä. Aronia on aina kaunis: Kiiltävät kauniit lehdet ovat keväällä hiirenkorvalla söpöt, kukinta on kaunis ja valkoinen, marjat ovat kauniit, ruskaväri erityisesti aurinkoisella paikalla on upea. Talvella pensas ei yleensä näytä risuiselta.

Kuva 9 Lajikeena Viking

5.4 Tyrni

Tyrnille raskas savimaa on melko huono kasvualusta, mutta hiekkapatjalle istuttamani tyrnit voivat erinomaisesti ja leviävät pelkälle savimaalle ja tuottavat sielläkin hurjaa satoa (etenkin 2016).

Joinain vuosina ovat linnut ehtineet syödä koko sadon, muuten tyrneillä ei ole ollut tuholaisia tai tauteja

Kuva 10 Tyrnin lajikkeina Raisa ja Rudolf.

5.5 Makeasinikuusama

Makeasinikuusama tulee aikaisin lehteen ja pensas on pystykasvuinen ja kaunis. Hunajamarjoiksi kutsutut, makeat marjat kypsyvät jo keskikesällä. Makeasinikuusama viihtyy myös varjoisammassa paikassa muiden kuusamien tapaan.

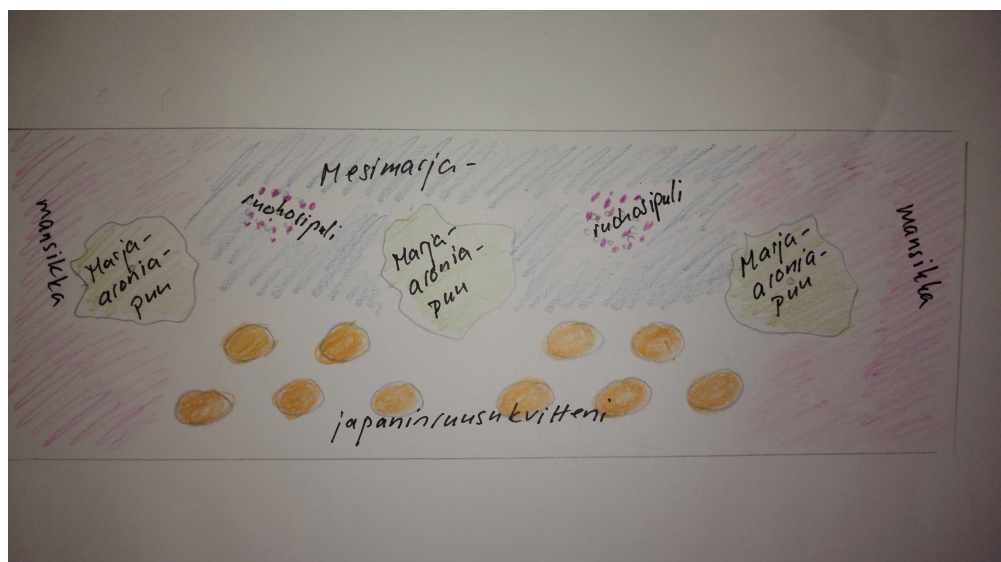
Makeasinikuusaman viljely on vielä suunnitteluvaiheessa. Koriste-kuusamia pihassa on useita eri lajikkeita ja ne viihtyvät savimaassa erinomaisesti.

Kuva 11 Makeasinikuusama taimistolla odottaa ostajaa

5.6 Helposti lisää makuja uusilla istutuksilla

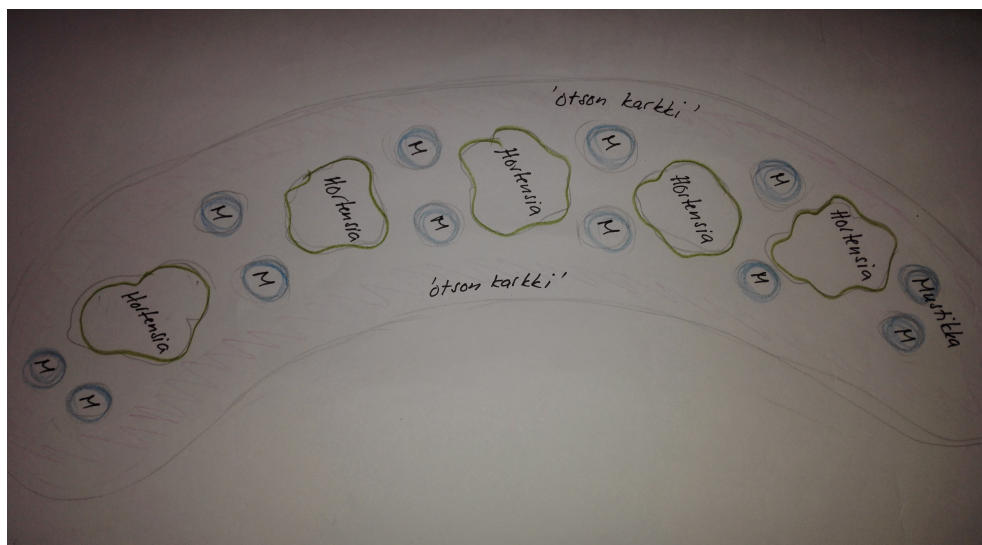
Kuvissa 13-15 esitän mallikuvia pienistä, syötävistä istutuksista, joilla on koriste- ja hyötyarvoja. Mallikuvien on tarkoitus auttaa kotipuutarhureita alkuun hyötykasvien lisäämisessä pihoihin. Kuvassa 13 marjaroniapuiden alle on istutettu japaninruusukvitteniä, mansikoita, mesimarjaa tai jalomaarainta sekä pari tupsua ruohosipulia. Istutus sopii aurinkoiselle tai puolivarjoiselle paikalle tavalliseen puutarhamultaan. Kuvassa 14 istutus on tehty säleikön viereen aurinkoiselle paikalle terassin reunaan. Säleikössä kasvaa pientä kiivi-hedelmää tuottava kiinanlaikkuköynnös 'Annikki' ja säleikkömenapuuna on pienikasvuinen 'Pirja'. Pensasaitana on tuoksuvia, syötäviä kukkia tekevä pihasyreeni. Lisäksi on pioneja, kurjenpolvia, päivänliljoja ja orvokkeja, joiden kukat ovat syötäviä. Ahomansikan kukat ovat myös syötäviä, mutta jos malttaa odottaa, voi maistella myös makeita mansikoita. Syksyllä maasta voi nostaa mehukkaita valkosipuleja. Kuvassa 15 istutus on tehty happamaan maahan aurinkoiseen tai puolivarjoiseen paikkaan. Rungollisten hortensioiden (esimerkiksi syyshortensia) alla kasvaa eri lajikkeisia mustikkapensaita ja alimpana puolukka 'Otson Karkki'.

Kuva 12 Marjaisa istutus auringosta puolivarjoiseen paikkaan. Marjaroniapuut, japaninruusukvittenit, ruohosipuli. Maanpeitekasveiksi mesimarja tai jalomaarain sekä punakukkainen koristemansikka 'Pink Panda' tai jatkuvasatoinen 'Ria'.

Kuva 13 Säleikössä kiinanlaikkuköynnös 'Annikki' (hedelmää tuottava) ja säleikköpuuna omenapuu 'Pirja'. Pensasaitana pihasyreeni, lisäksi pioneja, kurjenpolvia, päivänliljoja, orvokkeja (syötävät kukat kaikissa), ja ahomansikka, valkosipuli

Kuva 14 Happaman maan istutus: Rungollisten hortensioiden alla mustikkapensaita ja puolukka 'Otson Karkki'

Jos haluaa kasvattaa omassa pihassa tarvitsemansa marjat ja hedelmät, ravitsemussuositusten mukaan nelihenkinen perhe tarvitsee 15 pensasta mustaherukkaa, 4-5 pensasta punaherukkaa, valkoherukan, 3-4 karviaista, 400 tainta (50 m²) vadelmia, 300 tainta (50 m²) mansikkaa ja 4-5 omenapuuta. (Lisäksi vihanneksille tarvitaan vähintään 40 m²:n kasviaa.) (Tuominen 2014, 27–28)

Kuva 15 Vanhassakin pihassa voi lisätä kerroksellisuutta ja hyötykasveja

6 LOPPUPÄÄTELMIÄ

Tämän lopputyön kirjallisuusosiossa todettiin puutarhan olevan ihmiselle hyväksi niin koettuna kuin siitä saatavan terveellisen sadon takia. Myös ympäristön kannalta oman puutarhan monipuolinen lähiruoka on suositeltavaa. Marjakasvit ovat ravintoarvoltaan ihanteellista ravintoa ihmiselle ja ne ovat usein kasvupaikkavaatimuksiltaan ja hoidon tarpeeltaan vaatimattomia. Valinnanvaraa on runsaasti eri lajeista ja lajikkeista.

Lopputyön haastattelussa selvisi, että pirkanmaalaisella kotipihalla hyötykasvit pidetään usein hyötymaalla erikseen koristekasveista. Kuitenkin nuorilla perheillä on innostusta kokeilla hyötykasveja koristekasvien kanssa ja vaihtaa koristepensasaitoja marjapensasaitoihin.

Viheralan ammattilaiset pitävät hyötykasveja kiinnostavina ja tarpeellisina ja esimerkiksi suunnittelutyössä monet käyttävät niitä aktiivisesti.

Tämän toiminnallisen lopputyön suositusosiossa olevia pensaita ja muita kasveja voi suositella aloittelevillekin kotipuutarhureille.

LÄHTEET

- Donner, J. (2006). ”Oi terve, tarhurineito”, Aino Sibeliuksen puutarha, Helsinki: Multikustannus Oy
- Haapala, A. (2015). *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1417. Vantaa: Hansaprint Oy
- Hoppula, K. & Hoppula K. (2013). *Herukkaviljelmän perustaminen*. Kasper, MTT .
- Hämet-Ahti, L., Palmen, A., Alanko, P. & Tigerstedt, P. (1992) *Suomen puu- ja pensaskasvio*. 2. painos. Helsinki: Dendrologian Seura ry.
- Jokela, J. (2007). Tarhan perustaminen. R., Tahvonen (toim.) *Omenan viljely*. Puutarhaliiton julkaisuja nro 345. Helsinki: Puutarhaliitto, 38–48
- Kangas, N., Soini, M., Vilander, A. & Vuori, E. (2016). Uutta kasvua Suomen pelloille. *Puutarha & Kauppa* 15, 6–8.
- Klemettilä, H. & Jaakola, L. (2011). *Mansimarjasta punapuolaan*. Marjakasvien kulttuurihistoriaa. Helsinki: Maahenki Oy
- Linden, L., Koivunen, T. & Rappe, E. (2003). *Puisto, puutarha ja hyvinvointi*. Helsinki: Viherympäristöliitto ry.
- Matala, V. (1999). *Herukan viljely*. 2. painos. Puutarhaliiton julkaisuja nro 306, opas nro 44. Helsinki: Puutarhaliitto.
- Rappe E. (2017) Hyvinvointia puutarhasta ja puistoista. Kurssi Helsingin avoin yliopisto, Tampereen yliopisto.
- Rumpunen, K. (2002). Chaenomeles: Potential new fruit crop for northern Europe. J.Janik & A. Whipkey (toim.) *Trends in new crops and new uses*. Alexandria VA: ASHS Press, 385–392.
- Ruottinen, L. (2005) *Mehiläishoitoa käytännössä osa 2*. Helsinki: Suomen Mehiläishoitajain Liitto ry.
- Räty, E. (2011). *Kotipihan marjat ja hedelmät*. Puutarhaliiton julkaisuja nro 358. Helsinki: Taimistoviljelijät ry.
- Räty, E. & Marttinen, H. (2014). *Suomalainen metsäpuutarha*. Helsinki: WSOY.

Saario, M. (2008). *Kotipuutarhan marjat ja hedelmät*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Saito, Y. (2017). Arjen estetiikan vihertyminen. Suomentanut Kai Nieminen. Y., Sepänmaa (toim.) *Vihreä päänsärky. Taidetta siemenestä kompostiin*. Helsinki: Maahenki Oy, 118–125.

Smil V. (2016) *Sadonkorjuun aikakausi*. Suomentanut Pertti Ranta. Helsinki: Kustannusyhtiö Teos

Suomalainen taimi (2013). Marja-Aronia. Haettu 17.4.2018 osoitteesta <http://suomalaintaimi.fi>

Tahvonen, R. (2007) *Omenan viljely*. Puutarhaliiton julkaisuja nro 345. Helsinki: Puutarhaliitto ry.

Tuominen, K. (2014). *Syötävän kaunis piha*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy

Valo, T. (2015). Puuvartisten taimitarhakasvien tuholaiset. Kenttäopas. Helsinki: Taimistoviljelijät ry.

Villi vyöhyke ry. (2016). Metsäpuutarha Tesomalle. Haettu 2.5.2018 osoitteesta <https://metsapuutarha.wordpress.com>